

अर्थ

अर्थ एव प्रधानः इति कौटिल्यः अर्थमूलौ धर्मकामाविति ।
—कौटिलीय अर्थशास्त्र

वर्ष ३३

पुणे, बुधवार ७ जून, १९६७

अंक ११

आमचे ग्राहक, आणि नाराज ?

Ⓜ छे: ! आम्ही वेळगाव बँकेतील कर्मचारी आमच्या ग्राहकांना केव्हाही नाराज होऊच देत नाही; मग त्यांचे आमच्याकडे कसल्याही प्रकारचे काम असो ! महाराष्ट्र व म्हैसूर राज्य आणि गोवा येथील आमच्या ३८ शाखांच्यामार्फत आपले कोणत्याही प्रकारचे बँकिंगचे काम करण्यास आम्ही तत्पर आणि उत्सुक आहो. तुमचा आमच्याशी व्यवहार म्हणजे उभयतांना पूर्ण समाधान !

दि वेळगांव बँक लिमिटेड

(शेड्यूल्ड बँक : स्थापना १९३०)

आपल्या नजीक असलेल्या आमच्या शाखेला आजच भेटा.

मुंबई शाखा : नरसीनाथ स्ट्रीट, मांडवी, मुंबई ९.

वैश्य कॉ-ऑपरेटिव्ह बँक लि.

स्थापना : १९४५]

७, सुगभाट रस्ता, मुंबई-४.

[टेलिफोन ३५६५०२

(१) बचत खाते :—व्याजाचा दर : द. सा. द. शे. रु. ४=००

(२) महाराष्ट्र राज्यातील प्रमुख गावांवर डिमांड ड्राफ्ट उपलब्ध

(३) खास बचत योजना :—घरी बसून खात्यात पैसे भरता येतात.

अधिक तपशिलासाठी लिहा अथवा भेटा.

मॅनेजर—ना. शं. कानिटकर

दातांच्या स्वच्छतेसाठी

★ माकडछाप म्हणजेच काळी टूथ पावडर ★

बंगालमध्ये भाताच्या वाहतुकीवर निर्बंध

पश्चिम बंगाल सरकारने भाताची व अन्नधान्याची चोरटी वाहतूक होऊ नये म्हणून सूर्यास्तापासून सूर्योदयापर्यंत वाहतुकीवर निर्बंध जाहीर केले आहेत. ही बंदी सर्व राज्यांत एकाच वेळी लागू करण्यात येणार आहे. तांडूळ सडणाऱ्या गिरण्यांवरही असेच निर्बंध घालण्याचा विचार सरकार करीत आहे. परंतु त्यासंबंधीच्या कायदेशीरपणाविषयी अद्याप चर्चा चालू आहे. भाताचे व धान्याचे काही मोठे उत्पादक त्यांच्या जवळील साठ्यांची तपासणी करण्यास अडथळा आणीत असल्याचे सरकारच्या नजरेस आले आहे. सरकारी अधिकाऱ्यांनी जरूर पडल्यास पोलिसांची मदत घेऊनही साठ्यांची तपासणी करण्याचे काम पार पाडावे अशा सूचना अधिकाऱ्यांना देण्यात आल्या आहेत. पश्चिम बंगालमधून पूर्व पाकिस्तानात मोठ्या प्रमाणावर तांदळाची चोरटी निर्यात होत असते, अशी लोकांची तक्रार आहे.

बुद्धिमंतांचा परदेशात जाणारा ओघ हानिकारक

अविकसित देशांचा आर्थिक विकास घडवून आणण्याच्या कामी भांडवलाची टंचाई तर नडतेच, पण बुद्धिवान आणि कौशल्याची कामे करणाऱ्या माणसांची वाणही नडते. म्हणूनच आशिया-आफ्रिकेमधील हुषार विद्यार्थी अनेक प्रकारचे तांत्रिक ज्ञान मिळविण्यासाठी अमेरिका व युरोपमध्ये जातात. पण त्यांच्यापैकी कितीतरी विद्यार्थी परदेशांतच स्थायिक होतात. त्यामुळे अविकसित देशांची भरभराट घडवून आणणे अवघड होत चालले आहे, असा अभिप्राय एका अमेरिकन सिनेटरने व्यक्त केला आहे. १९६२-६६ ह्या कालावधीत आशियामधील देशांतून अमेरिकेत शिकण्यासाठी आलेल्या विद्यार्थ्यांपैकी २८ टक्के विद्यार्थी अमेरिकेतच राहिले. त्याचप्रमाणे अमेरिकेत उच्च वैद्यकीय शिक्षण घेण्यासाठी आलेल्या डॉक्टर्सपैकी २५ टक्के डॉक्टर्स तेथेच स्थायिक झाले. ह्या डॉक्टरांची त्यांच्या देशातच खरी अधिक गरज होती.

रशिआशी होणाऱ्या व्यापारात वाढती स्पर्धा

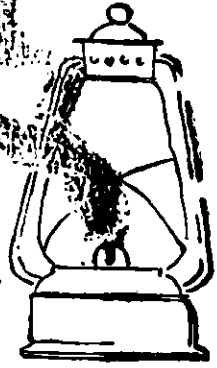
भारत आणि रशिआ ह्यांच्या दरम्यान होणाऱ्या व्यापारात वाढ होत चाललेली आहे. स्टेट ट्रेडिंग कॉर्पोरेशनने रशिआकडून अलीकडेच १.५ कोटी रुपये किमतीच्या ऑर्डरी मिळविल्या आहेत. ६० लाख रुपये किमतीचे कापड रशिआला पुरविण्याच्या करारावर नुकत्याच सहा झाल्या आहेत. तथापि, भारताला रशिआशी होणाऱ्या निर्यात व्यापारात पाकिस्तान, जपान आणि हाँगकाँग ह्या देशांशी स्पर्धा करावी लागत आहे. ह्या बाबतीत पाकिस्तानला परिस्थिती अधिक अनुकूल आहे. पाकिस्तान अफगाणिस्तानातून जाणाऱ्या रस्त्याचा व्यापारासाठी उपयोग करू शकतो. रशिआ आणि भारत ह्यांच्यातील व्यापार प्रथम सुरू झाला त्या वेळी रशिआची बाजारपेठ जगापासून अलग पडलेली होती. परंतु आज ही परिस्थिती पालटली आहे.

समाजशिक्षणमालेचे प्रकाशन

आपली चलनी नोट

लेखक : श्री. श्री. वा. काळे. संपादक, 'अर्थ'
किंमत ५० पैसे. २०-२-६७ रोजी प्रसिद्ध झाले.

धूर म्हणजेच
संकटाचा
आमंत्रण...

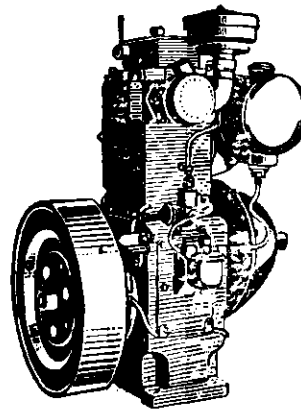

परंतु
किलोस्कर डिझेल एंजिन
वापरण्याने धूरही होत नाही व
संकटेही उपस्थित होत नाहीत...

बहुधा, प्रत्येक होम कालाच्यामधील
एकतरी किलोस्कर डिझेल
एंजिनचा मालक असतो.

शेतकरी व बागायतदार यांना मरू
पेसा मिळविण्यास मदत करणारी,
असा लौकिक या अति उत्कृष्ट असा
किलोस्कर डिझेल एंजिनांच्या काळी
दमतेमुळे संपादन केला आहे.

विनवासाची व अजोड कार्यक्षमता
आपल्या उत्पादनात अधिक भर
घालील. शिवाय ती ठिकठिकाणी
सहजरीत्या हलविते करतात, हलक्या
म्हणे तर त्यांतील यांत्रिक हुटे माल
बदलण्यास आपल्याला कुमारावरील
अवलंबून राहाण्याची गरज पडत
नाही. विक्रीनंतरची सेवा व हुटे धरून
मिळण्याची हक्क दिली आहे. ही
निराळीच.

डिझेल एंजिन्स

३ ते १५ हॉर्स पॉवर

किलोस्कर ऑइल एंजिन्स लिमिटेड.

एल्फिन्स्टन रोड, पुणे-३ (भारत)

अर्थ

बुधवार, ७ जून, १९६७

संस्थापक :
प्रा. वामन गोविंद काळे

संपादक :
श्रीपाद वामन काळे

लोकशाही नियोजनाची वाटचाल आणि भवितव्य

श्री. शंतनुराव किलोस्कर ह्यांचे माँट्रिअल येथील भाषण

कॅनडाचा शताब्दी महोत्सव एप्रिल १९६७ ते ऑक्टोबर १९६७ साजरा होत आहे. त्यानिमित्त कॅनडाची व्यापारी राजधानी माँट्रिअल येथे 'एक्सपो ६७' हे एक प्रचंड आंतर-राष्ट्रीय प्रदर्शन भरविण्यात आले आहे. त्या प्रदर्शनाला जोडूनच जगातील चौदा राष्ट्रांतील निवडक उद्योगपती, अर्थ-शास्त्रज्ञ, समाजशास्त्रज्ञ ह्यांची खास भाषणे योजण्यात आली होती. थोर विचारवंत आणि कर्तृत्वसंपन्न श्री. शंतनुराव किलोस्कर ह्यांचा त्यात समावेश केलेला होता. दि. १७ मे रोजी त्यांनी ह्या जागतिक व्यासपीठावरून लोकशाही नियोजनाबाबत आपले विचार स्पष्ट केले.

लोकशाही नियोजन ही आपल्या सामाजिक आणि आर्थिक विचारसरणीतली व विचारातली नवीन कल्पना आहे आणि तत्कालीन सामाजिक गरजा आणि प्रेरणा ह्यांना मिळालेला तो प्रतिसाद आहे, असे श्री. शंतनुरावांनी आपल्या भाषणाच्या प्रारंभी सांगून सरकारने आर्थिक क्षेत्रात मोठ्या प्रमाणात प्रवेश केला आणि नियंत्रण मिळविले, तरच त्या त्या देशांना प्रगती झपाट्याने साधता येईल, असा विचार बळावत चालला आहे. राज्यसत्तेचा दृष्टिकोण आणि कृती सर्वकष असली पाहिजेत, असा ह्या विचारसरणीचा थोडक्यात निष्कर्ष आहे. उद्योगानुसंग राष्ट्रांतील लोकशाही नवीन असल्यामुळे आणि तेथील दारिद्र्य दीर्घकालीन व सार्वत्रिक असल्यामुळे, लोकशाही वाचविण्यासाठी लोकशाही नियोजनाचा अवलंब केला जातो. पण तो इच्छित फलदायी ठरेल काय, हा खरा प्रश्न आहे.

लोकशाही नियोजनाचा उगम दोन युद्धांच्या दरम्यानच्या काळातील गुंतागुंतीच्या सामाजिक व आर्थिक घडामोडीत आहे. त्या वेळी मार्क्सवादाचा पगडा सुशिक्षित तरुणांवर विशेष होता. युद्धोत्तर कालात ज्या वसाहती स्वतंत्र झाल्या त्यांनी युद्धकाळातील कित्येक नियंत्रणे तशीच चालू ठेवली. आर्थिक क्षेत्रात सरकारने संघटितपणे आणि सामूहिकपणे केलेले प्रयत्न आणि व्यक्तिस्वातंत्र्य ह्यांचा मेळ घालण्याचा प्रश्न त्यातून निर्माण झाला. लोकशाही आणि नियोजन ही पूर्णतः पुरक नाहीत, इतकेच नव्हे, तर ती एकमेकांविरुद्ध पवित्र्यात खडी आहेत आणि त्यांचा समन्वय साधण्याचा प्रयत्न

अयशस्वी होण्याचा संभव आहे, असा स्पष्ट इशारा श्री. शंतनुरावांनी दिला आहे.

श्री. शंतनुराव पुढे म्हणाले—

“जी नवोदित लोकशाही राष्ट्रे नियोजनाच्या द्वारे दारिद्र्य नष्ट करण्यास आतुर झाली आहेत, त्यात नियोजनाला धर्मवेडेपणाचे स्वरूप येण्याचा धोका खराखुरा आहे. त्याला दोन कारणे आहेत. अशा लोकशाही राष्ट्रांच्या धोरणाची घडण अजूनही बहुतांशी व्यक्तिनिष्ठ असते. राजकीय पुढाऱ्यांच्या वैयक्तिक प्रतिष्ठेनुसार बहुतेक निर्णय घेतले जातात. यापैकी फारच थोड्या राष्ट्रांनी टिकाऊ स्वरूपाची लोकशाही यंत्रणा उभारली आहे किंवा लोकशाही वाचविण्यासाठी आवश्यक असलेला सत्तेचा समतोल टिकविणारे विविध हितसंबंधांचे गट संघटित केले आहेत. त्याचा परिणाम असा होतो की त्यांचे नेते राष्ट्रांचा कारभार आपल्या जीर्ण झालेल्या तत्त्वांनुसार किंवा विचारसरणीनुसार चालविण्याचा संभव असतो.

राष्ट्रात जी साधनसामग्री उपलब्ध आहे तिचा विनियोग करणारे मानवी कौशल्य विकसित केले तरच दारिद्र्य घालविता येते. आपल्या नियोजनाने हे कौशल्य विकसित करता येईल, संपत्ती निर्माण करता येईल आणि विपुलता गाठता येईल याबद्दल योजनेच्या सूत्रधारांना मुळीच शंका वाटत नाही.

पण या उत्पादनवाढीच्या उद्दिष्टाचा सामाजिक न्यायाच्या मागण्यांशी संघर्ष येतो. उपलब्ध साधनसामग्रीतून जास्तीत जास्त उत्पादन करण्याऐवजी सध्याच्या दारिद्र्याची फेरवाटणी करण्याचे धोरण योजनाकार हाती घेतात. त्यांना असे वाटते की सर्वांना पुरेल इतका माल नाही अशा वेळी नियंत्रित किमतीची पद्धत हाच सामाजिक न्याय मिळविण्याचा सर्वोत्कृष्ट मार्ग होय; सामाजिक न्याय आणि खुली किंमत एकमेकांविरुद्ध आहेत असे मानले जाते.

सरकारी निर्णयाने जेथे किमती ठरविल्या जातात, तेथे त्यांच्या कमाल मर्यादा इतक्या कमी ठेवाव्या लागतात की त्या वस्तुस्थितीस सोडून असतात. सरकारने ठरवून दिलेल्या भावाचा त्या वस्तूच्या किंवा तिच्या उत्पादनाच्या खऱ्या खर्चाशी मेळ नसतो. पण सरकार त्याकडे दुर्लक्ष करते. ते 'कल्याण' करण्यास आतुर असते. जणू कॅन्यूट राजाचेच ते अनुकरण करते. मूलभूत आर्थिक नियम सरकारी हुकमानेही बदलता येत नाहीत.

अपेक्षित संतुलन कधीच साधत नाही. उलट, एका बाजूने मागणी कृत्रिमपणे वाढते, दुसऱ्या बाजूने पुरवठा कमी पडत जातो. आर्थिक कायदा अनिवार्यपणे आपले प्रभुत्व प्रस्थापित करतो.

त्याचा सर्वांत वाईट परिणाम असा होतो की साधनसामग्री अन्य क्षेत्राकडे वळते. टंचाई अधिकच तीव्र आणि कायम स्वरूपाची होते. त्यामुळे भावनियंत्रणाचे जे उद्दिष्ट सामाजिक न्याय, तेच साध्य होत नाही.

राजकीय स्वातंत्र्य आल्यावर त्यांना 'वाढत्या अपेक्षांच्या' क्रांतीला तोंड द्यावे लागत आहे. सर्वांना सर्वच गोष्टी हव्यात आणि त्याही एकदमच हव्यात.

मागणीतील या पिसाट वाढीला जेव्हा सरकारांना तोंड द्यावे लागते, तेव्हा त्यांना वाटते की, उपलब्ध माल नियंत्रित दराने सर्वांना वाटून ही मागणी भागविता येईल. ही प्रवृत्ती अनिवार्य दिसते. पण तिचे परिणामही उघड आहेत.

एकाद्या देशाच्या भांडवलापैकी सरकारी मालकीचे किती, त्या प्रमाणावर नियोजनाचे यश दिसून येते-यश अजमावण्याचा तो उत्कृष्ट निकष होय असे सांगणारे लोक मला अनेक ठिकाणी भेटले आहेत.

माझ्या मते सर्वांत प्रबळ उद्देश राजकीय महत्त्वाकांक्षा आहे. सत्ता रावविणे हा मानवी स्वभाव आहे. मानवाच्या हातातील सत्तापैकी राजकीय सत्ता सर्वांत प्रभावी होय. तिच्या जोरावर अर्थव्यवस्थेतील मोक्याच्या जागा नियंत्रणाखाली आणता येतात.

दुसरा उद्देश सामाजिक न्यायाची इच्छा हा असतो. ही इच्छा सरकारी मालकीनेच पुरी होऊ शकेल असे मानले जाते. त्यातील गर्भितार्थ असा की खाजगी भांडवलाला या क्षेत्रात नेहमीच अपयश येणार !

अर्थव्यवस्थेचा मोठा आणि वाढता भाग सरकारच्या मालकीचा नसेल तर नियोजन आणि अर्थव्यवस्था दोन्ही कोलमडतील असे मला श्रद्धापूर्वक सांगणारे बरेच सरकारी अधिकारी भेटले आहेत. आर्थिक व्यवहाराच्या निरनिराळ्या भागांत एकसूत्रीपणा हवा आणि म्हणूनच नियमन हवे.

पण नियमन याचा अर्थ राज्याची मालकी असाच असला पाहिजे का? तसे असेल तर राष्ट्राच्या आर्थिक व्यवहारातील कोणत्या क्षेत्राची मालकी हवी? त्याचे उत्तर प्रत्येक प्रकरणाच्या परिस्थितीवर आणि वस्तुनिष्ठ विचारांवर अवलंबून राहिल.

मोठा आणि वाढता सरकारी विभाग आपली कामगिरी करू शकेल असा विश्वास बाळगता आला तरच हे शक्य आहे. योजनेच्या सूत्रधारांना वाटते की तसे निश्चित घडेल. कारण, सरकारी विभागाची व्यवस्था अत्युच्च दर्जाच्या मंडळीकडे म्हणजे सनदी नोकरांकडे असते.

नियोजनात सरकारी नोकरांवर जी कामगिरी येऊन पडते

ती पार पाडणे त्यांच्या स्वाभाविक आवाक्याबाहेर असते. सनदी नोकरांची भिस्त पूर्वीचे पायंडे आणि कार्यपद्धती यांवर असते. ते पुढाकार घेऊ शकत नाहीत. जलद निर्णय तर मुळीच घेऊ शकत नाहीत. लोकशाहीत हे विशेषत्वाने घडते.

कोणत्याही धंद्याची वाढ, एवढेच नव्हे तर त्याचे अस्तित्व-सुद्धा रोज घ्याव्या लागणाऱ्या अनेक लहानमोठ्या निर्णयांवर अवलंबून असते. यांपैकी बरेच निर्णय अनुभवांचे टक्केटोणपे खाऊन घ्यावे लागतात. सनदी नोकर आपल्या कारभारात प्रथम सुरक्षिततेवर लक्ष देतो, कारण राजकीय नेत्यांकडून सव्या-खोठ्या चुकांबद्दल कानउघाडणी होईल अशी त्याला भीती वाटते. हे सर्व लोकशाही राष्ट्रांच्या सरकारी विभागात घडते, आणि तसे घडणे अपरिहार्य असते.

लोकशाही नियोजनात ही बाबत धोक्याची ठरल्याखेरीज राहणार नाही. विकास-योजनांतून अपेक्षित यश मिळाले नाही तर त्यातून नैराश्य येण्याचा संभव असतो. अपेक्षा भरमसाठ वाढविल्या जातात, नंतर निर्माण होणारे वैफल्य अधिक खोल-वर आणि अधिक टिकावू ठरण्याचा संभव आहे. लोकांची प्रवृत्ती शिस्तबद्ध विकासावरून उडू लागते. शिस्तबद्ध लोकशाही मार्गाने जे साध्य होणार नाही ते सामर्थ्याच्या जोरावर मिळविण्याचा ते प्रयत्न करणारच हे उघड आहे. पण सामर्थ्याचा वापर हा लोकशाहीवर फिरवलेला बोजा होय. ज्या नियोजनात सरकारी धोरण लोकभ्रमानुसार ठरते त्या नियोजनात सामर्थ्याचा वापर अंगभूतच असतो.

काही देशांत आज हा धोका अगदी खराखुरा आहे. इतर देश तो टाळण्याचा सूत्रपणा दाखवतील अशी मला आशा वाटते. लोकशाही नियोजनातील लोकभ्रमाचे वर्चस्व त्यांनी झुगारले तरच त्यांना हे शक्य आहे.

मूलभूत सामाजिक सोयीचा पाया घालून सरकार स्वातंत्र्याला आणि प्रगतीला उत्कृष्ट साहाय्य करू शकेल. अशा सोयीखेरीज कोणत्याही खाजगी व्यवहारांची भरभराट होणार नाही. त्याचबरोबर कोणत्याही खाजगी धंद्याला आपल्या जबाबदाऱ्या नाकारता येणार नाहीत. सरकारने ठरवून दिलेले मूलभूत नियम पाळणे आणि संपत्ती व कल्याण यांचा विकास करणे हे त्यांचे कर्तव्य होय. ”

FERGUSON COLLEGE, POONA-4.

The College will reopen on the 15th June 1967. Applications for admission should be made in the prescribed form immediately after the results of the qualifying examinations are declared.

POONA, }
20th May, 1967 }

T. G. Mainkar
Principal

अमेरिकेच्या मालकीचे भारतातील निधी

भारताला अमेरिकन गहू विकून अमेरिकन सरकारला जे रुपये मिळतात त्यांचा उपयोग कसा केला जातो त्यासंबंधी अलीकडच्या काळात अनेक चुकीच्या बातम्या प्रसिद्ध झाल्या आहेत.

गेल्या दहा वर्षांत अमेरिकेने भारताकडे ५ कोटी टन अन्नधान्य पाठविले आहे. शिवाय अमेरिकेने भारताकडे बऱ्याच प्रमाणात कापूस, दुधाची भुकटी, सॉयबीनचे तेल व इतर शेतीमाल यांची निर्यात केली आहे.

या मालाची किंमत अमेरिका रुपयांच्या चलनात स्वीकारते. हे रुपयातील चलन भारताबाहेर खर्च करता येत नाही.

गेल्या काही वर्षांत या रकमेपैकी सरासरी ७९ टक्के रकम अमेरिकेने भारताच्या आर्थिक विकासाला मदत करण्यासाठी उपलब्ध करून दिली आहे. विकासासाठी ही रकम बव्हंशी २-५ टक्के व्याजाच्या दराने अंशतः अनुदानांच्या रूपाने दिली गेली आहे.

उरलेल्या २१ टक्के रकमेपैकी सुमारे ७ टक्के रकम, ज्यांना आपल्या कारखान्यांत वाढ करावयाची आणि अधिक कामगार कामावर घ्यावयाचे आहेत, अशा साजगी क्षेत्रातील अमेरिकन व भारतीय कंपन्यांनी सहकार्याने उभारलेल्या कारखान्यांना कर्ज देण्यासाठी बाजूला काढून ठेवली आहे.

उरलेली १४ टक्के रकम भारतातील अमेरिकन वकिलातीचा खर्च भागविण्यासाठी, शैक्षणिक भेटी-प्रतिभेटींच्या कार्यक्रमासाठी आणि भारत सरकारने मंजूर केलेल्या विकासाच्या निश्चित प्रकल्पांना मदत करण्यासाठी राखून ठेवली गेली आहे.

तिसऱ्या वर्गात रुपयांच्या चलनातील १४ टक्के उत्पन्न येते. हे उत्पन्न थेट अमेरिकन सरकारला मिळते. ही रकम विकासाच्या खास प्रकल्पांना पैसा पुरविण्यासाठी उपयोगात आणण्यास व भारतात अमेरिकन वकिलातीच्या काही प्रकारच्या खर्चासाठी उपलब्ध केली जाते. गेल्या दहा वर्षांत ही खर्चाची रकम १ अब्ज, २२ कोटी रुपये किंवा वार्षिक सुमारे १२ कोटी, २० लक्ष रुपये झाली आहे.

या तिसऱ्या वर्गातील रुपयांपैकी ठोकळ मानाने ५ टक्के रकम अमेरिकेच्या मदतीने चाललेल्या भारतातील शेती-विकासाच्या कार्यक्रमासाठी व संशोधनासाठी खर्च केली जाते. (त्या शिवाय भारतातील सात शेतकी विद्यापीठे काढण्याचा व चालविण्याचा खर्च भारत सरकारला रुपयांच्या निधीतून दिल्या जाणाऱ्या रकमेतून केला जातो. ही विद्यापीठे आज भारतातील शेतीच्या विकासाला महत्त्वाची मदत करीत आहेत.)

या वर्गातील रकमेपैकी २५ टक्के रकम भारत सरकारच्या संमतीने नेपाळी सरकारला त्या देशाच्या विकासकार्यासाठी कर्ज किंवा अनुदान म्हणून दिली गेली आहे. या रकमेच्या रुपयांच्या चलनातील ज्या रकमेचा उपयोग अमेरिका करते

तीपैकी साठ टक्के रकम अमेरिकन मालमत्तेची निगा, अमेरिकेच्या भारतीय नोकरांना पगार, आणि भारतातील अमेरिकन वकिलात चालविण्यात होणारे इतर खर्च यांसाठी उपयोगात आणली जाते.

बाकीची दहा टक्के रकम भारत व अमेरिका या देशांतील शैक्षणिक भेटी-प्रतिभेटींच्या कार्यक्रमासाठी आणि भारतीय विद्यार्थ्यांसाठी वैज्ञानिक क्रमिक पुस्तके पुरविण्यासाठी उपयोगात आणली जाते.

धोरण म्हणून अमेरिका आपल्या मालकीच्या रुपयांचा विनियोग करताना भारताची संमती घेते.

अमेरिकन सरकारच्या मालकीच्या रुपयांच्या निधीपैकी बहुतेक निधी भारत सरकारच्या कर्जरोख्यांत गुंतविला गेला आहे. त्याचा अर्थ हे रुपये भारत सरकारला उपलब्ध होतात.

मात्र गेल्या दोन वर्षांत भारताकडे अमेरिकन गहू तातडीने मोठ्या प्रमाणावर रवाना केला जात असल्यामुळे अमेरिकेच्या मालकीच्या रुपयांचा निधी ज्या प्रमाणात खर्च होत आहे, त्यापेक्षा अधिक प्रमाणात झपाट्याने वाढत आहे.

—चेस्टर बोल्स

बुभुक्षित स्त्रियांनी अन्न घेण्याचे का नाकारले ?

लोकसंख्येच्या बेलगाम वाढीमुळे भारतातुडील अन्नधान्याची समस्या अधिकच बिकट झालेली आहे. उत्तरप्रदेश, बिहार आणि मध्यप्रदेशातील काही जिल्हे ह्यांतून अवर्षणामुळे गंभीर परिस्थिती उद्भवली आहे. ह्या राज्यांतील दुष्काळग्रस्तांना मोफत जेवण पुरविण्याची केंद्रे सरकारतर्फे व साजगी साहाय्यक संघटनांतर्फे सुरू करण्यात आलेली आहेत. अन्नाला परब्रह्म म्हणून संबोधण्यात येते. भुकेने पिडलेला मनुष्य कोणत्याही पापाचरणाला सिद्ध होतो, अशा अर्थाचे सुभाषितच आहे. पण, मध्यप्रदेशातील धार जिल्ह्यात मदतकार्य करणाऱ्या कार्यकर्त्यांना विचित्र अनुभव आला. धार जिल्ह्यात आदिवासींची वस्ती बरीच आहे. त्यांच्यातील अनेक स्त्रिया मोफत अन्नकेंद्रांत आल्या पण पोटात भुकेची आग भडकलेली असतानाही आदिवासींच्या स्त्रियांनी अन्न घेण्याचे नाकारले. कोटून कोणास ठाऊक, पण केंद्रांतील अन्न घेतल्यास बंध्यत्व प्राप्त होईल, अशी त्यांची कल्पना झालेली होती. मोफत अन्नकेंद्र चालविण्याच्या संघटनांचा हेतू संततिनियमन घडवून आणण्याचा आहे असा त्या स्त्रियांचा पक्का ग्रह झालेला होता. केंद्राच्या कार्यकर्त्यांना स्त्रियांची समजूत काढण्यास अतिशय प्रयास पडले. धार जिल्ह्यात ४१३ मोफत अन्नदानकेंद्रे स्थापन करण्यात आलेली आहेत. समजूत पटल्यामुळे आता सुमारे ६० हजार आदिवासी मुलांनी आणि गर्भवती स्त्रियांनी अन्न घेण्यास प्रारंभ केला आहे. अंगावर पाजणाऱ्या स्त्रियाही केंद्राचा लाभ घेऊ लागल्या आहेत. संततिनियमनाचा प्रसार करण्याचे कार्य भारतात किती कठीण आहे, हे ह्या घटनेवरून दिसून येते.

अपघातामुळे होणारे रेल्वेचे नुकसान

रेल्वेवाहतुकीत होणाऱ्या अपघातांमुळे होणाऱ्या नुकसानीची आकडेवार माहिती जाहीर करण्यात आली आहे. मागील वर्षाशी तुलना करता १९६५-६६ सालात रेल्वेच्या अपघातांमुळे होणारी हानी २५ टक्क्यांनी वाढली आहे. रेल्वेचे डबे, एंजिने आणि रूळ ह्यांची हानी १९६४-६५ सालात ८१ लाख रुपयांची झाली होती. १९६५-६६ सालात हानीचा आकडा १ कोटी रुपयांपेक्षाही अधिक झाला आहे. अपघातामुळे वाहतुकीत व्यत्यय येतो व नुकसान होते परंतु ह्या रीतीने होणाऱ्या नुकसानीपेक्षा रेल्वेच्या सामानाच्या मोडतोडीमुळे होणाऱ्या हानीचे प्रमाण अलीकडे वाढत चाललेले आहे. कारण, मोडतोड झालेल्या सामानाच्या जागी घ्याव्या लागणाऱ्या नव्या मालमत्तेची किंमत वाढलेली आहे. प्रवासी आणि मालवाहू डबे आणि डिझेल व विजेची एंजिने ह्यांच्या किमती फार असतात. ही हानी अर्थातच भरून काढावी लागते. १९६५-६६ सालात रेल्वेच्या टकरा आणि गाड्या रुळावरून घसरण्याचे प्रकार कमी झाले. १९६४-६५ सालात गाड्यांच्या टकरा ९१ झाल्या. १९६५-६६ सालातील टकरांचा आकडा ८४ आहे. परंतु आर्थिक नुकसान मात्र अधिक झाले. डबे व एंजिने ह्यांच्या मोडतोडीमुळे झालेल्या नुकसानीचा आकडा १७.७९ लाख रुपयांवरून २५.७६ लाख रुपयांपर्यंत वाढला. गाड्या रुळावरून घसरण्याचे प्रकार कमी झाले, पण त्यामुळे होणारे नुकसान मात्र वाढले. अपघातांच्या कारणांची चिकित्सा करता असे आढळून येते की, रेल्वेवर काम करणाऱ्या लोकांनी केलेल्या चुकांमुळे होणाऱ्या अपघातांचे प्रमाण अजूनही मोठे आहे. अपघातांपैकी ६५.८ टक्के अपघात रेल्वे कर्मचाऱ्यांच्या चुकांमुळे झालेले आढळून आले.

खताच्या कारखान्यांसाठी जागतिक बँकेची मदत

रासायनिक खताचे खाजगी मालकीचे कारखाने काढण्यासाठी जागतिक बँक मदत करण्यास उत्सुक आहे. भारतामध्ये खताचे उत्पादन त्वरित होणे अगत्याचे असल्यामुळे सार्वजनिक मालकीच्या स्वतःच्या कारखान्यांनाही निराळ्या प्रकाराने मदत देण्याची तयारी बँकेने दाखविली आहे. जागतिक बँकेचे अध्यक्ष मि. बुडल ह्यांनी मुंबई येथे बोलताना खताच्या उत्पादनाच्या बाबतीत सरकारशी सहकार्य करण्याची तयारी दाखविली होती. कारखान्यांच्या उभारणीसाठी इटालीकडून आर्थिक मदत मिळावयाची आहे. परंतु ती अद्याप सरकारच्या हाती आलेली नाही. हे कारखाने उभारण्याच्या बाबतीत त्यामुळे अनिश्चितता उत्पन्न झाली असून खताच्या उत्पादनाच्या कार्यक्रमात व्यत्यय निर्माण झाला आहे. भारत सरकारच्या संबंधित खात्याने ह्या बाबतीत केलेल्या अंदाजाप्रमाणे सध्या उभारण्यात येत असलेल्या कारखान्यांची जास्तीतजास्त उत्पादनक्षमता २७ लाख टनांची आहे. परंतु ४ थ्या पंचवार्षिक कार्यक्रमाच्या

अखेरच्या वर्षात खताचे उत्पादन १९ लाख टनांपलीकडे जाणार नाही. हे खत मुख्यतः नत्रयुक्त असेल. त्या वर्षात अशा खताची गरज मात्र २४ लाख टनांच्या आसपास असेल. चालू आर्थिक वर्षात ५.२५ लाख टन खताचे उत्पादन होईल असा अंदाज आहे. गेल्या वर्षी सुमारे ३.२५ लाख टन खताचे उत्पादन झाले होते. भारतामधील शेतीचे उत्पादन वाढविण्यासाठी खताची अतिशय गरज असल्याने सार्वजनिक मालकीच्या विभागालाही अमेरिकेची मदत मिळेल असे दिसते.

ब्रह्मदेशाकडून तांदूळ मिळण्यास विलंब लागणार

भारत सरकार देशातील तांदळाची टंचाई दूर करण्याचे प्रयत्न करित आहे. ब्रह्मदेशाच्या सरकारने १॥ लाख टन तांदूळ पुरविण्याचे कबूल केले आहे. हा तांदूळ जूनअखेर भारतात यावयास पाहिजे होता. परंतु अद्याप तरी तो ब्रह्मदेशाच्या बंदरातून रवाना झालेला नाही. भारत सरकारने त्या देशाच्या सरकारकडे तातडीचा संदेश पाठविला होता. त्याला उत्तर म्हणून ब्रह्मदेशी सरकारने असे कळविले आहे की कबूल केलेला तांदूळ जून महिनाअखेर बोटीवर चढविण्यात येईल आणि जुलै महिन्याच्या दुसऱ्या आठवड्यात भारताच्या बंदरात पोचेल. आंध्र प्रदेशाकडून मिळावयाच्या तांदळालाही असाच विलंब लागत आहे. त्यामुळे केरळमधील तांदळाची वाटपव्यवस्था कोलमडण्याच्या मार्गास लागली आहे. एप्रिल व मे महिन्यांत केरळला मध्यवर्ती सरकारकडून ३७ हजार टन तांदूळ मिळाला. तो १ लाख, ४० हजार टन मिळावयास पाहिजे होता.

खादीचा व सुताचा साठा सादून राहिला

अखिल भारतीय खादी आणि ग्रामोद्योग संघटनेने भारत सरकारला अशी विनंती केली आहे की काही प्रकारच्या कापडाचे उत्पादन फक्त संघटनेलाच करण्याची परवानगी देण्यात यावी. संघटनेतर्फे चालविण्यात येणाऱ्या खादी व सूत उत्पादनाच्या केंद्रात दोन्ही वस्तूंचे मोठमोठे साठे पडून असल्याने संघटनेपुढे गंभीर अडचणी उभ्या राहिल्या आहेत. संघटनेच्या उत्पादनकेंद्रात दरसाल सुमारे २२ कोटी रुपयांचे खादीचे कापड निर्माण करण्यात येते. पण अलीकडील काही वर्षात खादीची विक्री घटत चालली असून ती आता वार्षिक १५ ते १६ कोटी रुपयांवर आली आहे. त्याचप्रमाणे सूत उत्पादनकेंद्रात ३ ते ४ कोटी रुपयांचे सूत गिऱ्हाइकांच्या अभावी पडून आहे.

राजकीय पक्षांना देण्या

खाजगी कंपन्यांना राजकीय पक्षांस देण्यास बंदी करण्यात यावी, अशी संथानम कमिटीने शिफारस केली होती. पण सरकारला ती मान्य नसल्यामुळे त्या शिफारसीप्रमाणे कंपनी कायदा दुरुस्ती केली जाणार नाही.

रेल्वे खात्यात जरूरीपेक्षा अधिक माणसे

हिंदमधील रेल्वेमार्गावरील काम, त्याची लांबी, त्यावरील धावते डबे आणि कार्यपद्धती ह्यांचा विचार करता आणि परदेशांतील रेल्वेशी तुलना करता ह्या खात्यात जरूरीपेक्षा बरीच अधिक माणसे कामावर आहेत असे दिसून येते. अमेरिकेतील रेल्वेमार्गांची लांबी सुमारे ३ लाख किलोमीटर्स आहे. ह्या मार्गावर दरसाल अंदाजे १२८ कोटी टन मालाची वाहतूक करण्यात येते. अमेरिकेमधील रेल्वेवर काम करणाऱ्या कामगारांची संख्या ६ लाख, ६५ हजार आहे. हिंदमधील रेल्वेमार्गांची लांबी अमेरिकेतील रेल्वेमार्गा पेक्षा बरीच कमी म्हणजे एक पंचमांश आहे. हिंदमधील रेल्वेवर अमेरिकन रेल्वेच्या तुलनेने एक शष्टांशच मालाची वाहतूक करण्यात येते. असे असून सुद्धा रेल्वेवर काम करणाऱ्या लोकांची संख्या १२ लाख, ६७ हजार इतकी मोठी आहे. अमेरिकेत दर १० लाख टन वाहतुकीमागे ५१९ माणसे काम करतात. जर्मनीत हेच प्रमाण १,६३२ आहे; भारतात मात्र इतक्या वजनाची वाहतूक करण्यासाठी ६,५३७ लोकांची गरज लागते. गेल्या काही वर्षांत हिंदमधील रेल्वेमार्गांवरून पंचवार्षिक योजनेसाठी लागणाऱ्या सामग्रीची वहातुक वाढत्या प्रमाणात होत आहे. परंतु ही वहातुक करण्यासाठी यांत्रिक साधनांचा वापर करणे फारसे वाढले नाही. रेल्वेच्या रुळांची दुरुस्ती करणे आणि इतर दैनंदिन कामे ह्यासाठी भागतात अजूनही मनुष्यबळाचाच वापर मोठ्या प्रमाणावर करण्यात येतो. पाश्चात्य देशांतून रेल्वे मार्गावरील नेहमीची कितीतरी कामे यंत्रांच्या साहाय्याने झटपट उरकण्यात येतात. त्यामुळे रेल्वे मार्गांचा अधिक प्रमाणात वापर तर करता येतोच. पण, प्रवासी आणि माल ह्यांची वाहतूकही झपाट्याने व सुलभतेने होऊ शकते.

खत कारखान्यांच्या उभारणीस परदेशांचे सहकार्य

भारतात खताचे व शेतीच्या मालावर संस्करण करणारे कारखाने सहकारी तत्त्वावर चालविणाऱ्या संघटनांशी सहकार्य करण्याची तयारी अमेरिकेने दाखविली आहे. पूर्व युरोपातील हंगेरी, झेकोस्लोव्हाकिया व पूर्व जर्मनी ह्याही देशांनी अशा प्रकारच्या सहकारी कारखान्यांना मदत देण्याची तयारी दाखविली आहे. अमेरिकन को-ऑपरेटिव्ह लीग ह्या संघटनेने ४ लाख टन नत्रयुक्त खत निर्माण करू शकणाऱ्या कारखान्यांच्या स्थापनेविषयी एक योजनाच सादर केलेली आहे. संकल्पित कारखान्यांच्या उभारणीसाठी सुमारे १३ कोटी डॉलर्स अथवा ९७.५ कोटी रुपये भांडवल लागणार आहे. पूर्व युरोपातील देशांकडून येणाऱ्या मदतीला अद्याप निश्चित स्वरूप आलेले नाही. हंगेरीने भारतामधील खताच्या सहकारी तत्त्वावर चालविण्यात येणाऱ्या कारखान्यांना आर्थिक साहाय्य देण्याची तयारी

दाखविली आहे. त्याचप्रमाणे ह्या देशाने डबाबंद फळे तयार करण्याच्या कारखान्यांस हातभार लावण्याचे मान्य केले आहे. अमेरिकेच्या सहकारी संघटनेने पुढे मांडलेली योजना नॅशनल को-ऑपरेटिव्ह युनियन ऑफ इंडिया ह्या संघटनेने मान्य केली आहे. भारतामधील सहकारी संघटनांची ही मध्यवर्ती संस्था आहे. अमेरिकेच्या सहकारी संघटनेतर्फे दररोज १,२०० टन नत्रयुक्त खत निर्माण करणारा कारखाना उभारण्यात यावयाचा आहे. त्याशिवाय इतर काही रासायनिक स्वतेही कारखान्यात तयार करण्यात येतील. कारखान्यासाठी लागणाऱ्या भांडवलापैकी ७० टक्के भांडवल अमेरिकन को-ऑपरेटिव्ह लीग ह्या संघटनेमार्फत कर्जाऊ मिळणार आहे. अर्थात कर्जाची रक्कम अमेरिकन सरकार पुरविणार आहे. उरलेले भांडवल भारत सरकार आणि देशातील सहकारी संस्था ह्यांनी उभे करावयाचे आहे. अमेरिकेकडून तांत्रिक सहकार्यही मिळेल.

घरबांधणीच्या पैशाचा योग्य उपयोग हवा

शहरातील राहत्या जागांचा प्रश्न सोडविण्यास मदत म्हणून भारत सरकार राज्य सरकारांना पैसा उपलब्ध करून देत असते. परंतु राहत्या घरांचा व गलिच्छ वस्त्यांचा प्रश्न अजून नीटसा सुटलेला नाही. ह्या कामी होणाऱ्या कामाची गती मंद आहे. म्हणून राज्य सरकारांनी घरबांधणीसाठी मंजूर करण्यात आलेला पैसा दुसऱ्या कामासाठी वापरू नये अशी सूचना भारत सरकारने केली आहे. कित्येक राज्यांतून घरबांधणीसाठी दिलेल्या निधीपैकी २० ते ४० टक्के रक्कम इतर कामावर खर्च झाल्याचे आढळून आले आहे. घर बांधणीचे काम आंध्र, मद्रास, महाराष्ट्र आणि पंजाब राज्यांतून समाधानकारक रीतीने होत आहे. इतर राज्यांतून मात्र निराळी परिस्थिती आहे. काही राज्यांतून घरबांधणीसाठी वापरावयाचा पैसा पूर्णतया वापरला जात नाही. इतकेच काय, मध्यवर्ती सरकारकडून मिळणारी मदतही योग्य रीतीने खर्च करण्यात येत नाही. गेल्या वर्षी मध्यवर्ती सरकारच्या साहाय्याने होणाऱ्या घरबांधणीच्या कामासाठी ९ कोटी रुपयांची रक्कम मंजूर करण्यात आली होती. परंतु त्यापैकी अवधी ५ कोटी रक्कमच प्रत्यक्ष वापरण्यात आली. गलिच्छ वस्त्या नाहीशा करण्यासाठी ३.५ कोटी रुपयांची रक्कम मदतीदाखल मंजूर करण्यात आली होती. त्यापैकी २.५ कोटी रुपयेच खर्च करण्यात आले. ह्या कामावर होणाऱ्या खर्चापैकी ७.५ टक्के खर्च मध्यवर्ती सरकार सोसते. ह्या बाबतीत राज्यांनी काही अडचणी नमूद केल्या आहेत. मोठ्या शहरांतून घरबांधणीसाठी लागणारी जमीन सहज मिळू शकत नाही. त्याचप्रमाणे घरबांधणीसाठी लागणारे साहित्यही पुरेसे व सुलभतेने मिळू शकत नाही, अशी राज्य सरकारांची तक्रार आहे.

भारताच्या लोकसंख्येच्या वाढीचा प्रचंड वेग

भारताच्या अर्थव्यवस्थेचे नियोजन करणारांना लोकसंख्येच्या वाढीच्या वेगाने जबरदस्त आव्हान दिलेले आहे. झपाट्याने वाढणारी लोकसंख्या त्यांची डोकेदुखीच ठरली आहे. देशातील जननाचे प्रमाण दर हजारी ४ टक्के आहे, तर मृत्यूचे प्रमाण दर हजारी १.०६ टक्के आहे. ह्याचा अर्थ असा, की दरसाल २ कोटी मुले जन्माला येतात; दरसाल ८० लाख लोक मरण पावतात. म्हणजे प्रत्येक वर्षी १-२ कोटी नव्या तोंडांची भर पडत आहे. लोकसंख्या ह्याच वेगाने वाढत चालली तर २० वे शतक संपण्याच्या सुमारास भारताची लोकसंख्या १०० कोटींच्या घरात प्रविष्ट होईल. लोकांचे जीवनमान सुधारण्याचे कितीही निकराचे प्रयत्न करण्यात आले, तरी वाढत्या लोकसंख्येची धोंड ह्या प्रयत्नांना मारक ठरल्याशिवाय राहणार नाही. पंतप्रधान श्रीमती इंदिरा गांधी ह्यांनी म्हटल्याप्रमाणे लोकसंख्येवर नियंत्रण न ठेवता नियोजन करणे म्हणजे पुन्हा पुन्हा पाण्याखाली जाणाऱ्या जमिनीवर घर बांधण्याचा प्रयत्न करण्यासारखे आहे. भारतामधील अन्नधान्याचे उत्पादन अजिबात वाढत नाही असे नाही. १९५१-५२ साली देशात ५.५ कोटी टन अन्नाची पैदास झाली. १९६५-६६ साली अन्नपदार्थांचे उत्पादन ७.२ कोटी टन झाले. परंतु इतकी वाढ होऊनही दरमाणाशी मिळू शकणाऱ्या अन्नाचे प्रमाण १२.८ औसांवर घसरले. आता भारताची लोकसंख्या ५० कोटीजवळ आली आहे. इतक्या लोकांना दररोज १४.५ औंस अन्न पुरवण्याचे झाल्यास १० कोटी टन अन्नपदार्थांची पैदास झाली पाहिजे इतके उत्पादन न झाल्यास परदेशांतून मोठ्या प्रमाणावर अन्नधान्याची आयात करावी लागेल. नाहीतर उपासमारीमुळे होणारे मृत्यू अटळ दिसतात.

पर्ल बक ह्यांची मदत संघटना—सुप्रसिद्ध अमेरिकन लेखिका पर्ल बक ह्यांनी आपल्या मिळकतीतून १० लाख डॉलर्सचा एक निधी स्थापन केला आहे. त्यांचे वय ७५ आहे. आशियातील स्त्रियांना अमेरिकन पित्यापासून झालेल्या मुलांना मदत करण्यासाठी निधीचा वापर करण्यात येणार आहे. १९६४ साली त्यांनी ह्या निधीची स्थापना केली.

क्यूबाच्या पंतप्रधानांचे स्वप्न—क्यूबाच्या कम्युनिस्ट राजवटीचे पंतप्रधान फिडेल कॅस्ट्रो ह्यांनी आपल्या एका भाषणात क्यूबातील अर्थव्यवस्था पैशाशिवाय चाललेली एक दिवस दिसेल असे स्वप्न रंगविले आहे. त्यांच्या मताने मनुष्य आणि त्याच्या श्रमाने उत्पन्न झालेल्या वस्तू ह्यांच्यात पैसा हा एक नीच मध्यस्थ आहे; तो नाहीसा केला पाहिजे.

बीटच्या कंदापासून साखरेचा कारखाना—भारतामधील सर्व साखरकारखाने उसापासून साखर तयार करतात. पंजाबात बीट ह्या गोड कंदापासून साखर तयार करण्याचा पहिला कारखाना उभारण्यात आला आहे. हा कारखाना सहकारी तत्त्वावर चालविण्यात येणार आहे. साखरेच्या धंद्यात नव्या दिशेने टाकलेले हे पाऊल आहे.

मॅगेनिझच्या खनिजाच्या निर्यातीचा करार

जपानमधील फ्युजी आयर्न अँड स्टील कंपनी आणि भारताचे मिनरल्स अँड मेटल ट्रेडिंग कॉर्पोरेशन ह्यांच्या दरम्यान मॅगेनिझच्या पुरवठ्याबाबत मोठा करार करण्यात आला आहे. जपानी कंपनीत पाच मोठ्या पोलाद कंपन्या समाविष्ट झालेल्या आहेत. कराराप्रमाणे भारताचे कॉर्पोरेशन चालू वर्षी २ लाख, ४५ हजार टन मॅगेनिझचे खनिज जपानला निर्यात करणार आहे. गेल्या वर्षी भारताकडून निर्यात करण्यात आलेल्या खनिजापेक्षा चालू सालची निर्यात २५ हजार टनांनी अधिक आहे. चालू वर्षी जपानला ७ लाख टन मॅगेनिझची गरज लागणार आहे. भारता-खेरीज दक्षिण आफ्रिका, ऑस्ट्रेलिया, मलाया, आणि फिलिपाइन बेटे ह्या देशाकडून जपान ह्या खनिजाची आयात करित असतो. जपानचे पोलादाचे उत्पादन आशियात रशिया सोडून सर्वांत अधिक आहे.

युरेनियम खाणी कामगारांना धोका

अणुशास्त्राची प्रगती झाल्यापासून युरेनियमच्या खनिजाच्या उत्पादनाला साहजिकच फार महत्त्व आले आहे. ह्या खाणींतून काम करणाऱ्या कामगारांच्या जीविताला असलेल्या धोक्याबद्दल अमेरिकेच्या मजूर सात्याच्या चिटणीसांनी इशारा दिला आहे. त्यांनी अशी माहिती जाहीर केली आहे की, युरेनियमच्या खनिजाच्या खाणीत काम करणाऱ्या कामगारास फुफ्फुसांच्या कॅन्सरचा प्रसार होण्याची शक्यता असते. खाणीत काम करणाऱ्या १००० कामगारांवर कॅन्सरची दाट छाया पडली असून ९८ कामगार तर मृत्युमुखीच पडले आहेत. युरेनियमच्या खनिजाच्या खाणीत राबणाऱ्या २५०० भूमिगत मजुरांपैकी दोन तृतीयांश मजुरांना तरी फुफ्फुसांच्या कॅन्सरला बळी पडावे लागेल. त्यांचे काम असेच चालू राहिले तर त्यांना कॅन्सर होण्याची भीती तिपटीने वाढेल. युरेनियमपासून होणाऱ्या किरणोत्सर्गाचा हा परिणाम आहे.

परदेशीय प्रवाशांपासून मिळणारे उत्पन्न

१९६६ साली भारतात परदेशांतून १ लाख, ६० हजार हॉंशी प्रवासी आले. परदेशांतून येणाऱ्या प्रवाशांची वार्षिक सरासरी १ लाख ५० हजार आहे. परदेशी प्रवाशांच्या संख्येत झालेली ही वाढ फारशी मोठी आहे असे म्हणता येणार नाही. सालोसाल जास्त परदेशीय चलन मिळविण्यासाठी प्रवाशांच्या संख्येत खूप वाढ होणे अगत्याचे आहे. भारतात गेली दोन वर्षे पडलेल्या दुष्काळाची व अन्नटंचाईची बरीच प्रसिद्धी परदेशांतील वृत्तपत्रांतून होत असते. त्यामुळे भारतात येऊ इच्छिणाऱ्या प्रवाशांच्या मनात किंतू उत्पन्न होतो. प्रवाशांची संख्या घटण्याचे हे एक कारण असले तरी दुष्काळग्रस्त भारताला परदेशाकडून मिळणारी मदतही टंचाईच्या प्रसिद्धीमुळेच येत आहे.

कॅस्पियन समुद्राची पातळी घटत आहे

रशियातील कॅस्पियन समुद्राच्या पाण्याची पातळी कमी होत चालली आहे. ही पातळी आहे तितकीच राखण्यासाठी रशियन इंजिनिअर्स एका महत्वाकांक्षी योजनेचा विचार करीत आहेत. दोन उत्तरवाहिनी नद्यांना धरणे बांधून त्यांचे पाणी व्होल्गा नदीत सोडण्याची योजना आखण्यात येत आहे. कॅस्पियन समुद्राला मिळणारी व्होल्गा ही सर्वांत मोठी नदी आहे. कॅस्पियन समुद्रातील पाणी कमी होऊ लागल्यामुळे ह्या समुद्रात सापडणाऱ्या उत्तम प्रतीच्या मासळीच्या पुरवठ्यावर परिणाम होऊ लागला आहे. ह्या समुद्राची पातळी इतर समुद्रापेक्षा आजच ९२ फूट खाली आहे, व ती झपाट्याने कमी होत आहे. १९५० पर्यंतच्या २३ वर्षांच्या कालात पाण्याची पातळी काही फूट कमी झाली, व मच्छीमारीचे क्षेत्र सुमारे ११,५०० चौरस मैलांनी कमी झाले.

मुंबईतील सर्वांत उंच इमारत

मुंबईमधील मलबार हिलवरील कारमायकेल रस्त्यावर २६ मजले उंच असणारी एक गगनचुंबी इमारत बांधण्यात आली आहे. इमारतीची उंची २८० फूट आहे. दिल्ली येथील सुप्रसिद्ध कुतुबमिनारची उंची २४२ फूटच आहे. इमारतीला 'उषा किरण' असे नाव देण्यात आले आहे. उगवत्या सूर्याचे मुंबईवर पडणारे पहिले किरण ह्या इमारतीचे दर्शन घेतील. मुंबईमधील 'राजाभाई मनोरा' २८० फूटच उंच आहे. ह्या इमारतीत सर्व प्रकारच्या आधुनिक सुखसोयी असणाऱ्या बिऱ्हाडांच्या ५२ जागा आहेत. इमारत बांधण्यासाठी १.२ कोटी रुपये खर्च आला आहे. इमारतीत मध्यवर्ती सरकारचे प्रवासमंत्री वास्तव्य करणार आहेत. त्याशिवाय ६ माजी संस्थानिक, एक सिनेमा नट्टी आणि काही उद्योगपती तेथे राहतील. उद्योगपतीत काहीजण परदेशीही आहेत. इमारतीच्या मजल्यांवर जाण्यासाठी वेगाने चालणारे ३ विजेचे लिफ्ट बसविण्यात आले आहेत.

पोस्टेजच्या दरात वाढ

पार्सले, नोंदलेली वृत्तपत्रे, बुक पॅकेट्स, ह्यांचे पोस्टेजचे दर आणि रजिस्ट्रेशन, एक्सप्रेस डिलिव्हरी, इन्शुरन्स आणि एअरमेल पॅकेट्स ह्यांचेही दर वाढविण्यात येणार आहेत. त्याची तारीख लवकरच जाहीर होईल. ह्या दरवाढीमुळे सरकारला १.८४ कोटी रुपये जादा उत्पन्न होईल.

नोंदलेल्या वृत्तपत्रांना पहिल्या १०० ग्रॅम्सला ह्यापुढे ५ पैसे पोस्टेज पडेल. ४०० ग्रॅम्सच्या पार्सलला सध्याचा ६० ऐवजी ६५ पैसे पडतील. रजिस्ट्रेशन फी ५५ पैशांची ६० पैसे होईल.

सरदारगृह

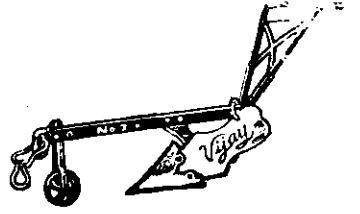
मुंबईत राहण्याची व भोजनाची उत्तम सोय.
मंगलकार्ये व मेजवान्या यांसाठी सीईस्कर ठिकाण.

— आमची वैशिष्ट्ये —

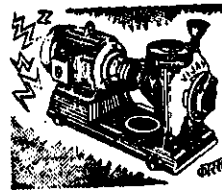
- * हीरकोत्सवानिमित्त अद्ययावत पद्धतीचे भोजनगृह व अनेक प्रकारच्या सुखसोई.
- * टिळक जन्मशताब्दीदिनी लोकप्रान्यांचे सरदारगृहात केलेले स्मारक

फोन नं. :- ३८३३७] सरदारगृह प्रा. लि. [तार- सरदारगृह
क्रॉफर्ड मार्केटजवळ, मुंबई २.

महाराष्ट्र सरकारने
तर्गाईवर मंजूर केलेले
"विजय" नांगर
वापरा. ४, ६ व ८ बैली
फाळ व सुटे भाग

तसेच विजय सेंट्रिफ्युगल पंप्स

विजय पंपिंग सेट
३ हॉर्प - २.२
५ हॉर्प - ३.३
श्रीकाविरा मजबूत व कार्यक्षम
कोणत्याही प्रकारचा मिरातील जोड
विजय पंप सेट वापरा
न्यू विजय इंडस्ट्रीज लि.
विश्रामबाग, सांगली, महाराष्ट्र

१" ते ६" बेल्ट
ब्राइव्ह व
डायरेक्टर
कपल्ड, शिवाय

बोअरिंगचे हॅंड पंप्स, हॅंड रहाट, इ. इ.

— न्यू विजय इंडस्ट्रीज लि. —

(विश्रामबाग - सांगली महाराष्ट्र)

श्री. वा. काले ह्यांची

श्री. वा. काले ह्यांची
श्री. वा. काले ह्यांची

श्री. वा. काले ह्यांची

श्री. वा. काले ह्यांची

श्री. वा. काले ह्यांची

श्री. वा. काले ह्यांची

श्री. वा. काले ह्यांची

श्री. वा. काले ह्यांची

पुण्यातील नवे कॉमर्स कॉलेज

१९६३ पासून एम्. ई. एस्. कॉलेजात प्री. डिग्री कॉमर्सचे वर्ग सुरू झाले. पुढे क्रमाने एस्. वाय. बी. कॉमर्षतचे वर्ग निघत गेले. आता संस्थेने स्वतंत्र कॉमर्स कॉलेज सुरू करण्याचा निर्णय घेतला

१,००० विद्यार्थ्यांची कालांतराने सोय

५५० विद्यार्थी येतील अशी अपेक्षा आहे. प्री-डिग्रीच्या तीन संकल्पित तुकड्या आहेत. एफ्. वाय्. कॉमर्सची, एस्. वाय. व टी. वाय्. कॉमर्सची प्रत्येकी एक तुकडी. तूर्त वसतिगृहानजीक बांधलेल्या एका नव्या तीन मजली इमारतीत कॉलेज सुरू होणार आहे. परंतु त्याच आवारात सभागृहाच्या पलीकडे कॉमर्स कॉलेजची स्वतंत्र इमारत बांधण्याचा निर्णय संस्थेने घेतला आहे व त्यानुसार कामास सुरुवात झाली आहे.

प्राध्यापक वर्ग

आर्ट्स व सायन्स कॉलेजमधून कॉमर्सकडील विषयांचे सर्व प्राध्यापक व इंग्रजी, अर्थशास्त्र, मराठी इत्यादी विषयांसाठी काही अनुभवी व जुने प्राध्यापक हे नव्या कॉमर्स कॉलेजकडे आले आहेत. त्याखेरीज काही प्राध्यापक दोन्हीकडे शिकविण्याचे काम करतील. काही विषयांसाठी उत्तम नवा प्राध्यापकवर्ग घेण्याचा संस्थेने कसोशीने प्रयत्न केला आहे.

विशेष विषय

आपल्या कॉलेजला विद्यापीठाने Advanced Accounting, Advanced Cost Accountancy, Industrial Management व Rural Economics and Co-operation हे चार विषय बी. कॉमसाठी शिकविण्यास परवानगी दिली आहे. Industrial Management हा विषय पुण्यातही अलीकडेच ब्रू. म. कॉमर्स कॉलेजने सुरू केला. विशेषतः बी. ए. नंतर बी. कॉमकडे येणाऱ्या विद्यार्थ्यांना हा विषय जास्त उपयुक्त ठरेल व सोपा जाईल अशी आशा आहे. Rural Economics हा विषयही पुण्यात नवीन आहे.

अभ्यासाला प्रत्यक्ष अनुभवात्मक मार्गदर्शनाची जोड

विद्यापीठातील अभ्यासक्रम व व्यापार-उद्योगांच्या गरजा यांचा मेळ बसणे ही गोष्ट कॉमर्सचे शिक्षण फलप्रद होण्याच्या दृष्टीने महत्त्वाची आहे. म्हणून अभ्यासक्रमाद्वारेच पुण्याच्या परिसरातील कारखानदारीच्या साहाय्याने विशेषतः बी. कॉम-मधील विद्यार्थ्यांना काही प्रत्यक्ष अनुभवात्मक मार्गदर्शन उपलब्ध करून देण्याचा प्रयत्न आम्ही करणार आहोत.

आर्ट्स कॉलेजप्रमाणेच कॉमर्स कॉलेज सकाळी ७-३० ते १२-३० च्या वेळात भरेल. मात्र प्री. डिग्रीची एक तुकडी सकाळी १०-३० ते ३-२० या वेळात भरविण्याचे ठरविले आहे. कारण, दौंड किंवा लोणावळा अशा अंतरावरून कॉलेजला विद्यार्थी येतात. त्यांना प्रवास करून ७-३० चा तास गाठणे अवघड होते.

श. वा. चिरमुले, प्राचार्य.

एम्. ई. एम्.

कॉलेज ऑफ कॉमर्स, पुणे नं. ४

एम्. ई. एस्. कॉलेजातील कॉमर्स शाखेचे स्वतंत्र कॉलेजात रूपांतर करावयास पुणे विद्यापीठाने अनुमती दिली आहे. "एम्. ई. एस्. कॉलेज ऑफ कॉमर्स" या नावाने हे नवे कॉलेज १५ जून १९६७ पासून एम्. ई. एस्. कॉलेजच्या आवारातच सुरू होत आहे. या नव्या कॉलेजात बी. कॉम. पदवीपर्यंतच्या अभ्यासाची सोय करण्यात आली आहे.

बी. कॉम. साठी Advanced Accounting, Advanced Cost Accountancy, Industrial Management व Rural Economics and Co-operation हे खास विषय नियुक्त केले आहेत. या व इतर विषयांसाठी तज्ज्ञ व कळकळीचा प्राध्यापकवर्ग उपलब्ध होईल हे सांगणे नकोच.

कॉलेजचे माहितीपत्रक व अर्जाचा नमुना ऑफिसात ३० पैशांची किंवा परगावाहून ५० पैशांची तिकिटे पाठवून मिळवावा. कोणत्या वर्गात प्रवेश हवा आहे ते माहितीपत्रक मागविताना जरूर कळवावे. ५ जून १९६७ पासून प्रवेश सुरू होत आहे.

वसतिगृहात अगदी मर्यादित जागा असून त्या अभ्यासातील गुणवत्तेनुसार दिल्या जातात.

३१ मे १९६७.

श. वा. चिरमुले
प्राचार्य.

D. E. Society's

Brihan Maharashtra College of Commerce,
POONA-4.

The College will reopen on 15th June, 1967 for the academic year 1967-68. In view of the limited accommodation, admissions to B. Com. Part-I, S. Y. B. Com., and T. Y. B. Com. classes will be given in the first instance to the students of this college. Students from other colleges will be admitted only if some vacancies are available. Provision has been made to teach the following special subjects : (at T. Y. B. Com.)

Advanced Accounting and Auditing or Statistics or Banking or Industrial Management or Advanced Cost Accounting.

Admissions to the P. D. Commerce Class will commence from 5th June, 1967.

M. Com. Classes will begin from 1st July, 1967.

Forms of admission and copies of the prospectus are available in the college office between 11-00 a. m. and 2-00 p. m. on all working days.

N. K. Kulkarni
Principal

SCG-1 MIN

नहीं—
यह कोई
साधारण कार्य नहीं!

सरदार

सोडा वाटर
यंत्रसामग्री

यह यंत्रसामग्री ६० वर्ष पहिले प्रस्तुत की गयी है और आजभी इसकी कोई तुलना नहीं। भारत और पूरबी देशों में हजारों की संख्या में ये यंत्र उपयोगमें हैं और सैनिकी भोजनशाला, क्लब, अस्पताल, उपाहारगृह और खाद्यालय आदि में ये कितने ही यंत्र गत २० वर्षोंसे काम देते आये हैं।

हर दिन ५० से ४०० दर्जनों तक शीतल पेयों की बोतलें निर्माण करनेवाले इन यंत्रों की कीमत का थोड़े ही काल में कई गुना मुबदला मिल जाता है।

हमारे यंत्रों के निर्माण हेतु: १. रंगहीन द्रव कार्बन डायऑक्साईड वायु जो कार्बोनेशन में तथा भाग बुझाने में उपयोगी है, २. सोडा वाटर यंत्रों के कलपुर्जे, ३. सूखा बरफ

यंत्रों और कलपुर्जोंकी नकल से सावधान रहिये

दि सरदार कार्बोनिक गैस कंपनी लिमिटेड

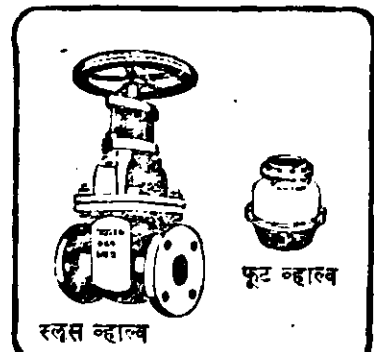
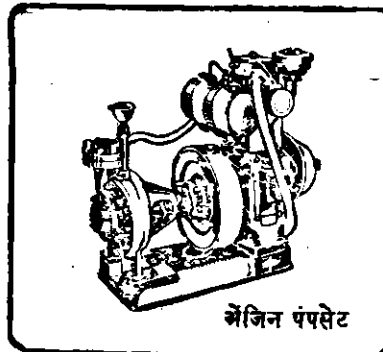
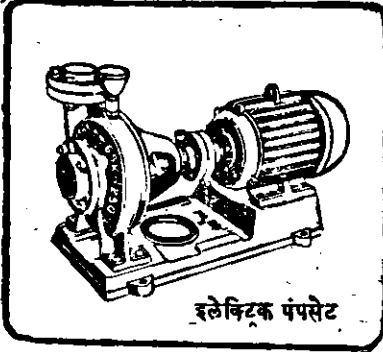
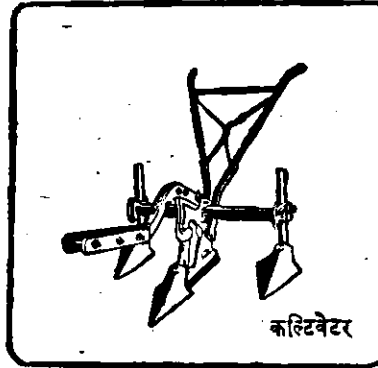
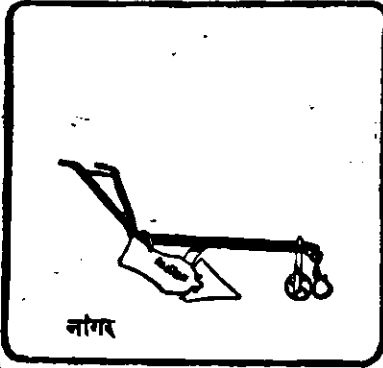
सर विठ्ठलदास चम्बर्स, १६, अपोलो स्ट्रीट, बम्बई १.

फोन: कार्यालय: २५३३७१ कारखाना: ७९१०२

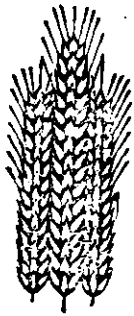
किलोस्कर

शेतकी यंत्रे

तुमच्या सेवेस हजर

STUSA 1/66

नांगर, पंपिंग सेट, पेरणी यंत्रे, कल्टिवेटर, ऊसाचे चरक, स्ट्रूस व्हाल्व, शोगायंत्रे यांसारख्या किलोस्कर यंत्रांवर महत्त्वाकांक्षी शेतकरी व बागाईतदार आपले उत्पादन वाढविण्यासाठी भरंवसा ठेवतात. शेती व बागाईत यांचे उत्पादन वाढविण्यांत ही यंत्रे महत्त्वाची कामगिरी बजावीत आहेत.

किलोस्कर ब्रदर्स लि.

किलोस्करवाडी, गिल्हा-सांगली

हे पत्र पुणे पेट शिवाजीनगर घ. नं. ९१५/१ आर्यभूषण छापखान्यात या वृत्तपत्राचे मालक श्री. श्रीपाद वामन काळे यांनी छापिले व 'दुर्गाधवास' ८३३ शिवाजीनगर (पो. ऑ. डेकन जिमखाना), पुणे ४, येथे प्रसिद्ध केले.